

Xarxa de Museus
d'Història i Monuments
de Catalunya

Idées per aplicar la coeducació patrimonial a l'acció educativa que desenvolupen els museus i centres patrimonials

Autora: Maria Cacheda Pérez

Per citar aquesta publicació: Cacheda Pérez, Maria. 2023. *Idees per aplicar la coeducació patrimonial a l'acció educativa que desenvolupen els museus i centres patrimonials*. Edita: Grup de treball 'Museus i Gènere'. Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya.

Idees per aplicar la coeducació patrimonial a l'acció educativa que desenvolupen els museus i centres patrimonials

Introducció	4
L'educació patrimonial i la coeducació patrimonial	6
Què és l'educació patrimonial?	
Què és la coeducació patrimonial?	
Reflexió: què qüestionem?	
Actuació: què podem fer?	
La funció de l'educació patrimonial	9
Reflexió: què qüestionem?	
Actuació: què podem fer?	
Les educadores patrimonials	12
Serveis educatius	
La funció de les educadores patrimonials	
Reflexió: què qüestionem?	
Actuació: què podem fer?	
Què i com s'educa?	15
Dispositius de reflexió: relat, col·leccions (exposicions) i diversitat de públics	
Reflexió: què qüestionem?	
Actuació: què podem fer?	
Recursos educatius: les activitats	18
Reflexió: què qüestionem?	
Actuació: què podem fer?	
L'avaluació de la coeducació patrimonial	20
Reflexió: què qüestionem?	
Actuació: què podem fer?	
Eina per avaluar la coeducació patrimonial durant l'acció educativa	
Coeducació i perspectiva feminista: bones pràctiques	24
Bibliografia utilitzada	26

Introducció

Aquest document que teniu a les mans, o a la pantalla, és un resum senzill fruit de la feina duta a terme durant el procés de reflexió i escriptura de la meua tesi doctoral, presentada l'any 2021. Entre el 2018 i el 2021 vaig estar dedicada, en la meua vida laboral i universitària, a com aplicar la perspectiva feminista a l'educació patrimonial en museus i patrimoni, identificant clarament que les educadores patrimonials o de museus, i en conseqüència, els serveis educatius dels museus, eren qui tenien a les mans les eines per poder fer aquest canvi de perspectiva directa amb les persones que visiten i fan activitats als museus o centres patrimonials.

El seguiment i l'avaluació de múltiples activitats educatives a l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural, especialment al Centre d'Interpretació d'Art Rupestre de la Roca dels Moros del Cogul, i al Museu d'Art Precolombí i Indígena de Montevideo, em van nodrir de multitud d'exemples on vaig identificar com les educadores reproduïen estereotips sexistes durant la facilitació o mediació educativa, fet que constatava que no poder identificar les jerarquies del gènere androcèntriques apreses durant la nostra socialització vital donava com a resultat que es continuessin reproduint els estereotips masclistes durant les pràctiques relacionals en visites i activitats.

Em vaig adonar que amb els canvis de relats dels museus i de les activitats no era suficient, ja que les educadores continuaven tenint un nivell més elevat d'interacció amb els nens que amb les nenes i que la socialització de cada gènere es feia a partir de reforçar conductes i activitats "adequades" a cada gènere. La conclusió d'aquestes avaluacions va ser que les educadores s'acomodaven a les pautes i construccions culturals i socials androcèntriques apreses de manera inconscient des que naixem, i que no eren conscients del seu paper de transmissió i reproducció de les desigualtats i estereotips.

També vaig descobrir que l'educació patrimonial podia ser un element de transformació social que lluités contra les violències masclistes des de la infància, i d'aquesta manera poder assajar una altra forma feminista de relacionar-nos on –sobretot– les nenes poguessin tenir referents i sentir-se incloses i protagonistes del fet educatiu, igual que ja ho feien els nens.

El procés de transformació dels equips d'educadores va ser de cent vuitanta graus i va consistir en la formació i la conscienciació de la seva manera de fer amb un procés reflexiu important, que va culminar amb la integració de pràctiques feministes relacionals en benefici de tothom.

La pràctica de la coeducació patrimonial treballa una cultura de pau que transforma la realitat immediata de nenes i nens creant referents i altres models més igualitaris de relacionar-se. Transcendeix la crítica per millorar la vida de les persones, especialment dones i nenes, fent conscient la seva posició en el món, i reflexiona sobre les desigualtats i la justícia social per esdevenir una alternativa per construir ciutadanes més lliures des de la infància.

Es tracta d'una pràctica educativa feminista, transformadora, que treballa la presa de consciència de les desigualtats, genera autoconsciència crítica i aporta idees i instruments per iniciar processos de canvi col·lectius i individuals.

Si ets educadora patrimonial o treballes en els serveis educatius d'un museu o centre patrimonial, et convido a llegir aquestes "idees", i que d'aquesta manera puguis engegar el teu procés intern de transformació feminista sent conscient que aportaràs el teu granet de sorra a la lluita contra les violències masclistes, i que faràs que el món sigui una mica millor.

Maria Cacheda Pérez, març de 2023.

L'educació patrimonial i la coeducació patrimonial

Què és l'educació patrimonial?

L'educació patrimonial és l'**aprenentatge significatiu** que es genera a través de la divulgació, en una institució patrimonial o museu de qualsevol mena: arqueològic, artístic, etnogràfic, històric, etc., mitjançant la facilitació o mediació educativa duta a terme per les **educadores patrimonials**. Aquesta transmissió de coneixements es realitza amb diferents accions d'interacció directa amb el públic interessat a visitar aquests espais i participar de les **activitats** que s'elaboren des d'aquestes institucions per a la divulgació del coneixement del **relat** i les **col·leccions** que ofereix el museu mitjançant les exposicions permanents de les sales o de les exposicions temporals o itinerants.

El relat i les col·leccions de les exposicions que ofereix el museu actuen com a **dispositius de reflexió** per a la **facilitació o mediació** que duen a terme les educadores entre els coneixements institucionals i els coneixements del **públic divers** que participa, i actua també com a generador de reflexió crítica, compartida. El relat del museu deixa de ser hegemònic i es qüestiona, passant a integrar múltiples mirades compartides que enriqueixen l'aprenentatge significatiu que se succeeix en aquest procés horitzontal.

Quan els processos que es treballen i es generen en l'educació patrimonial són horitzontals i inclusius, vol dir que s'insereix la perspectiva de gènere o feminista; en aquest moment, l'educació patrimonial es transforma en coeducació patrimonial.

Què és la coeducació patrimonial?

La coeducació patrimonial, doncs, és aplicar la perspectiva de gènere o feminista a l'educació patrimonial. Els àmbits d'acció on s'aplica la perspectiva feminista són el relat o contingut que expliquen les educadores patrimonials durant les activitats (que sigui un relat inclusiu on dones i altres grups subalterns que han participat de la història havien estat silenciades i silenciats, posant les persones al centre); la utilització del llenguatge inclusiu (fer conscient que el llenguatge androcèntric és el que predomina i no inclou tothom); i per últim, i molt important, l'àmbit relacional (ser conscient que la manera de relacionar-se el grup durant l'acció educativa és sexista i no és inclusiva i, per consegüent, fer els canvis necessaris per assolir una participació equitativa).

Reflexió: què qüestionem?

- Els relats dels museus i de les activitats amb els quals treballen les educadores són androcèntrics?
- Aquests continguts tenen en compte altres punts de vista diversos a l'hora de crear una exposició o una activitat?
- El llenguatge textual dels dispositius de reflexió i del material educatiu és sexista (masculí genèric o masculí per aglutinar la diversitat)?
- El llenguatge oral que fan servir les educadores patrimonials és sexista en les explicacions i en la manera de dirigir-se al públic que escolta?
- L'acció educativa que duen a terme les educadores patrimonials és exclouent? Fan participar totes les persones del grup que acompanya l'activitat?

Actuació: què podem fer?

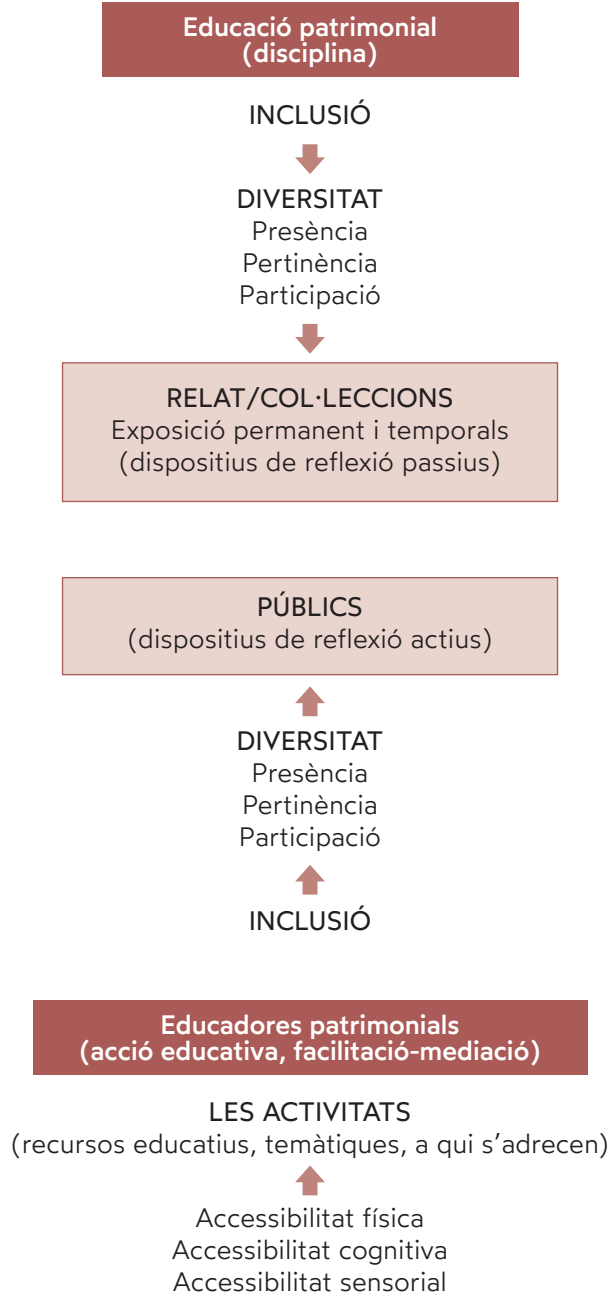
La perspectiva feminista és un coneixement situat que no totes les educadores han treballat o tenen present. Per això és fonamental la formació en perspectiva de gènere o feminista de l'equip educatiu. Aquesta formació l'hauria de proporcionar el mateix museu i s'emmarcaria dins del seu pla d'igualtat. Saber identificar i detectar, per part de les educadores durant la mediació educativa, els estereotips sexistes, els rols de gènere i protagonismes androcèntrics que es donen, i que tenim integrats en el subconscient per la nostra socialització, s'ha d'aprendre amb un programa de formació basat en la coeducació. Amb la coeducació s'aprèn a educar en equitat independentment del sexe o gènere triat per cada persona. Per a aquesta tasca, el Departament d'Igualtat i Feminismes de la Generalitat de Catalunya posa a l'abast formacions dirigides al personal de les administracions públiques de les quals les educadores haurien de ser beneficiàries. També hi ha diferents cooperatives d'educació que fan aquestes formacions a administracions que hi estiguin interessades: cooperativa Candela¹, cooperativa Fil a l'agulla², cooperativa Coeducacció³ (la més veterana i experta en aquests temes).

¹ <https://candela.cat/inici/>

² <https://filalagulla.org/>

³ <https://coeducaccio.coop/>

COEDUCACIÓ PATRIMONIAL

Taula 1. Els processos i fluxos que es generen amb la coeducació patrimonial. Elaboració pròpia.

La funció de l'educació patrimonial

Un dels objectius de l'educació patrimonial hauria de ser generar pràctiques discursives que facin emergir formes de pensament crítiques, més socials i compartides. L'educació patrimonial a través de la divulgació del coneixement que es fa amb la mediació entre el patrimoni i el públic genera pensament crític transformatiu. Aquest pensament crític qüestiona la interpretació hegemònica o relat únic dels centres patrimonials i museus per si sols.

No es pot separar la mediació o facilitació que fan les educadores patrimonials de la interpretació que es genera durant la interacció, vist que fa que es generin altres relats igual de vàlids que amplien el punt de vista del museu o centre patrimonial. L'educació patrimonial com a disciplina científica, a través de la divulgació, qüestiona el pensament autoritzat i androcèntric que sorgeix durant la mediació patrimonial o educativa, i permet al públic visitant sentir-se part d'aquest patrimoni i introduir-lo al seu mapa cognitiu i emocional a través de la crítica i la reflexió de la mateixa interpretació, compartint experiències. Transformar com a pràctica de desplaçament a partir del que hi ha, del que no hi ha i del que podem arribar a imaginar, desarticulant les interpretacions hegemòniques.

Es tracta de reivindicar l'educació patrimonial en aquests processos, ja que és la que garantirà un aprenentatge transformador i significatiu: la persona, des del que sap (preconceptes i coneixements previs), i gràcies a la

Figura 2. Centre d'Interpretació d'Art Rupestre de la Roca dels Moros del Cogul (Lleida).
Foto de Paco Amate.

funció facilitadora de l'educadora patrimonial, reorganitza el seu coneixement del món i és capaç de transferir aquest coneixement a noves situacions a la seva vida real i el relat de l'equipament en qüestió.

Reflexió: què qüestionem?

- L'acció educativa es fa de manera unidireccional o es posen en joc les metodologies actives pròpies de l'educació patrimonial que fan participar i generen coneixement crític col·laborativament amb les persones que hi participen?
- L'acció educativa treballa l'aprenentatge significatiu tenint en compte els coneixements previs de qui s'apropa a fer una activitat compartida?

- L'acció educativa és transformadora i inclusiva per a les persones que participen d'una activitat educativa?
- El departament educatiu del museu treballa de manera horitzontal amb les educadores a l'hora de construir activitats per a totes les persones?
- El programa educatiu té en compte la diversitat de públics i l'accessibilitat universal per a totes les persones que vulguin apropar-se al coneixement patrimonial?

Actuació: què podem fer?

L'educació patrimonial és una feina especialitzada que no pot fer qualsevol persona; es requereix formació en didàctica del patrimoni i de la temàtica

del museu en qüestió, a més de les metodologies actives pròpies de l'educació patrimonial. El museu ha de tenir present la formació i experiència de les educadores patrimonials a l'hora de formar un equip estable al museu. Les educadores patrimonials haurien d'estar situades en una categoria laboral on totes aquestes especificitats estiguin contemplades i formar part de llocs de treball estructurals del museu o centre patrimonial en qüestió.

Per garantir que la feina en educació patrimonial sigui qualitativa, es recomana conformar un equip estable d'educadores amb les titulacions específiques que garanteixi el correcte funcionament

de les activitats i la col·laboració amb altres departaments del museu que es puguin relacionar a l'hora de crear/revisar continguts.

El departament educatiu del museu ha d'avaluar la feina de les educadores i les metodologies educatives que utilitzen per garantir que siguin metodologies didàctiques col·laboratives que puguin assolir l'aprenentatge significatiu i incidir en la transformació social de les persones que s'apropen al patrimoni i als museus.

Les educadores patrimonials

Serveis educatius

El 2015, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va dur a terme dos estudis sobre els serveis educatius dels museus catalans de les províncies de Lleida i Tarragona. Els estudis són: "Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran", Informe sobre la seva estratègia didàctica" i "Informe sobre els serveis educatius dels museus registrats del Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre". El 2016 també es fa un estudi dels museus de la província de Girona que es publica el 2017: "Diagnosi dels Serveis Educatius dels museus de la Xarxa de Museus de les Comarques de Girona".⁴

En aquests treballs s'analitzen una cinquantena de museus repartits pel territori català amb una idiosincràsia molt diferenciada pel que fa als recursos econòmics i humans. Aquestes investigacions aprofundeixen sobre les característiques dels serveis educatius dels equipaments, com es gestionen, quines activitats ofereixen, o les aliances de què disposen amb altres organismes educatius. També es fa una reflexió sobre el tipus d'activitats educatives que es duen a terme i l'opinió de personal docent i d'educadores de museus a través d'algunes entrevistes i enquestes.

En aquests estudis dels museus analitzats amb servei educatiu s'estableixen tres tipus de gestió diferenciats:

⁴ Veure bibliografia de l'apartat.

1. Model en què el personal propi del museu s'encarrega d'aquest servei: gestiona les reserves i l'agenda d'activitats, elabora les propostes didàctiques i les duu a terme.

2. Un model mixt entre el personal del museu, que dissenyen les activitats i s'ocupen del servei de reserves i agenda, i una empresa externa o persones autònomes que executen les activitats educatives i les visites guiades.

3. Un model extern en què una empresa porta la gestió integral del servei educatiu: gestiona les reserves i la base de dades, elabora propostes d'activitats i les executa amb el seu personal.

El model mixt entre museus i empreses externes i autònomes és el més extens en aquests museus, on més de la meitat combina la tasca educativa entre personal del mateix museu (que la majoria de les vegades no s'ocupen solament de la tasca educativa, sinó que la combinen amb altres feines dins del museu) i empreses o persones autònomes que duen a terme les activitats educatives amb alumnat i les visites guiades per a tota classe de públic que visita el museu o centre patrimonial, mitjançant educadores patrimonials externes.

Aquests sistemes mixtos de gestió que es desenvolupen dins dels museus poden ser una solució ràpida per a la falta de recursos econòmics que viu

el sector museístic permanentment. Aquesta falta de finançament perjudica, en última instància, les visitants en general i l'alumnat i centres educatius en particular, que paguen per fer una activitat alimentant un sistema discriminatori a què no tothom té accés. A més, moltes vegades la manera de contractar un servei per part de l'administració, on preval l'oferta econòmica a la baixa, limita la qualitat del servei i les condicions laborals i econòmiques de les persones educadores que duren a terme les activitats culturals i educatives, essent les més perjudicades en tot aquest entramat administratiu.

Com a conseqüència, es dona la rotació constant d'educadores dins dels equips, amb la impossibilitat de crear grups estables i, per consegüent, el no reconeixement professional de la seva tasca, i esdevé una feina precària en què, a més, el noranta per cent de les treballadores són dones: una feina feminitzada i invisibilitzada.

L'educació patrimonial és una tasca complexa i delicada que exigeix el domini de múltiples destreses i competències, i resulta fonamental que la persona que divulga tingui una formació específica que aprofundeixi en tres nivells: en els continguts històrics o científics, els psicopedagògics i els lingüístics. A més, perquè aquesta tasca sigui coeducativa cal formació en perspectiva de gènere o feminista: què és i com s'aplica.

La funció de les educadores patrimonials

Segons la definició de l'artista Marcos García⁵, la mediació és "l'art de fer comú l'espai. És el que permet, a través de l'escolta, la traducció, la connexió i la invitació, que qualsevol persona visitant pugui convertir-se en promotora d'una idea o en col·laboradora". L'educadora patrimonial, mitjançant aquesta relació tridimensional (equipament - educadora - públic), possibilita una transmissió compartida i experimental del relat que es vol divulgar, desenfocant la mirada inicial —ja interpretada pel museu o equipament patrimonial— amb la idea de possibilitar noves mirades, igual de vàlides i valuoses per a la construcció del coneixement patrimonial i del valor social i cultural. L'educadora patrimonial connecta, comparteix i no dona respostes, és un pilar bàsic i insubstituïble per a la divulgació del saber patrimonial, ja que ofereix claus per comprendre que el patrimoni cultural és una construcció històrica d'un moment històric concret i forma part d'un discurs del present que cal descodificar i democratitzar-ne l'ús. Per això coneix les metodologies didàctiques de l'educació patrimonial: estratègies de pensament visual, escolta activa, pedagogia de l'objecte o aprenentatge situat.

Reflexió: què qüestionem?

- El museu i el seu servei educatiu intern segueixen i avaluen la tasca de les educadores patrimonials en coeducació patrimonial?

- Es fa formació en coeducació patrimonial al servei educatiu intern del museu perquè pugui fer avaluacions amb perspectiva de gènere?
- El museu es preocupa i ofereix formació en perspectiva de gènere o feminista, diversitat social i coeducació a les educadores patrimonials?
- El museu vetlla per les condicions laborals de les educadores patrimonials i la seva conciliació familiar?

Actuació: què podem fer?

La majoria d'equips d'educadores patrimonials treballen en empreses externes vinculades al museu per un contracte de serveis; fet que fa que el mateix museu no es relacioni amb normalitat amb aquest equip. Normalment, l'intercanvi de coneixements i plans de treball es fa a través d'alguna persona coordinadora de l'empresa que fa de pont entre el servei educatiu intern del museu i l'equip d'educadores externes. La no igualtat de condicions laborals ni de funcions fa que aquesta relació no sigui equitativa ni posi les persones que la fan al centre. És l'empresa externa l'encarregada de vetllar pel benestar i les condicions laborals de les educadores patrimonials, i no el museu, que no pot garantir que aquestes condicions es donin. Qüestionem que els equips d'educadores siguin externalitzats, en ser una feina estructural del museu, i instem els museus a repensar l'organització interna de la plantilla.

⁵ Dins de: Garcés, Marina (dir.). 2019, *Humanidades en acción*. Rayo Verde. Barcelona.

Què i com s'educa?

S'ha explicat que perquè l'educació patrimonial es dugui a terme és necessari una educadora patrimonial que interactuï amb diferents dispositius de reflexió passius i actius (el relat i el públic). Aquesta interacció es realitza mitjançant accions directes, que serien les activitats educatives i familiars, per exemple, en què una educadora patrimonial fa d'intermediària entre el discurs interpretat del museu i el públic, gràcies a la mediació o facilitació patrimonial. El missatge que reben les persones intermediàries en aquest context podria tenir una visió més àmplia i oberta, estaria adaptat al filtre de coneixements culturals i socials del grup, i fluctuaria entre les persones receptores, per compartir-lo i repensar-lo juntes. La informació jugaria a tres bandes —museu, persona medidora i persona receptora— i el coneixement que es transmet d'aquesta manera serà més ric i inclusiu, a més de compartir molts punts de vista que expressaran els coneixements situats de cada persona.

L'aprenentatge significatiu feminista es produirà amb la tasca de la coeducació patrimonial mitjançant les accions directes i activitats, amb l'ajuda dels dispositius de reflexió passius (museografies, col·leccions, exposicions, material educatiu, etc.), que interpreten el patrimoni cultural d'un espai patrimonial o museu.

Dispositius de reflexió: relat, col·leccions (exposicions) i diversitat de públics

Com s'ha vist a la taula 1, l'educació patrimonial es dona quan hi ha els dispositius de reflexió que ajuden a compartir uns coneixements i relats entre l'educadora patrimonial i el públic per aconseguir que l'aprenentatge significatiu es produeixi, sigui transformador i amb perspectiva feminista.

Anomenem dispositius de reflexió passius aquells elements físics que el museu proporciona per a la construcció del relat institucional que vol transmetre. Són les exposicions permanents i les exposicions temporals i tot el que això reuneix: la col·lecció i objectes patrimonials, els textos, les imatges que acompanyen, els elements audiovisuals, etc.

També són els materials educatius que acompanyen les activitats educatives, familiars o intergeneracionals. Aquests elements transmeten a l'espectadora el punt de vista institucional temàtic que dona identitat pròpia al museu o centre patrimonial.

El públic actua com a dispositiu de reflexió actiu, ja que pot oferir varis i diferents punts de vista i qüestionar o ampliar el relat del museu amb els seus coneixements previs, a la vegada que n'adquireix de nous. L'educadora patrimonial és el nexa i garanteix el diàleg i la reflexió crítica i compartida entre museu i públic garantint la participació equitativa i la inclusió de la perspectiva de gènere per articular un coneixement horitzontal, obert i inclusiu (feminista).

Figura 3. Museu d'Art Precolombí i Indígena de Montevideo. Foto de l'autora del text.

Reflexió: què qüestionem?

- El relat del museu aplica la perspectiva de gènere o feminista?
- Les col·leccions del museu són inclusives i estan obertes a múltiples lectures?
- Les imatges que acompanyen les col·leccions estan pensades amb una perspectiva inclusiva o són androcèntriques?
- Els textos estan escrits amb llenguatge inclusiu?
- Els diferents elements audiovisuals estan narrats amb llenguatge inclusiu i ens presenten el relat o temàtica de la qual parlen de manera inclusiva?
- Els materials educatius de les activitats estan pensats per a una societat diversa i plural?

Actuació: què podem fer?

Moltes vegades les col·leccions i els relats que presenten les exposicions permanents dels museus es construeixen des d'una mirada androcèntrica. Especialment, i en general, passa als museus arqueològics o d'història que es van crear des de posicionaments androcèntrics, igual que la mateixa història amb què es van pensar i idear. El mateix passa amb els museus d'art on les artistes no apareixen o els museus antropològics on els objectes triats per representar diferents cultures són objectes pensats des de la perspectiva masculina. En cases museu i museus de belles arts es prioritzen objectes també masculins, museïtzant estances com ara despatxos, biblioteques o habitacions pensades per a la vida més pública, que succeïa a la casa i la protagonitzaven els homes. Les cuines

o estances relacionades amb la infància i les feines domèstiques s'han deixat de banda fins fa relativament poc temps. Actualment, moltes cases museu estan posant en relleu les feines estructurals de les tasques de manteniment i cures en mans femenines. També visibilitzant la infància, recuperant estances, microhistòries situades i objectes per completar les històries viscudes. Un exemple és el Museu Comarcal de Cervera amb el projecte "Rellegint la casa en clau de gènere", on s'expliquen les històries situades de les dones que van habitar la casa a través d'objectes i microhistòries que alimenten el relat patrimonial.

També la nova exposició permanent del segle XIX del Museu d'Història de Catalunya, que visibilitza la història de les dones, la infantesa i les classes subalternes que també van participar de la construcció històrica de Catalunya, fent una aposta per explicar la vida social des de molts punts de vista, disminuint el pes econòmic i polític masculí.

Quan els dispositius de reflexió passius (relat institucional i col·leccions) són androcèntrics, es poden crear exposicions temporals inclusives i feministes, a més d'adaptar les activitats educatives, familiars i intergeneracionals a relats més amplis i inclusivament amb històries que el relat hegemònic no ha tingut en compte. L'educació patrimonial és ideal per obrir un ventall de possibilitats amb perspectiva de gènere i fer emergir les microhistòries que no ens havien explicat o mostrat.

Recursos educatius: les activitats

El programa educatiu del museu ofereix al museu l'oportunitat d'aplicar la perspectiva feminista en totes les accions i activitats que desenvolupa. El programa educatiu és la cara visible del museu i, mitjançant les activitats que ofereix, el públic pot gaudir d'accions inclusives on tothom pot participar en igualtat de condicions i oportunitats.

Aquestes activitats i accions, perquè integrin la perspectiva de gènere o feminista, han de poder garantir la participació en la diversitat de públics existents dins la societat (accessibilitat física, cognitiva i sensorial) i tenir en compte la intergeneracionalitat, la classe social o la diversitat cultural i de gènere. La presència interseccional dins de la

Figura 4. Centre d'Interpretació d'Art Rupestre de la Roca dels Moros del Cogul (Lleida). Foto de l'autora del text.

construcció dels programes educatius posarà en joc la pertinència i participació cultural i educativa de la mateixa comunitat (museu social).

Reflexió: què qüestionem?

- Les activitats que ofereix el programa educatiu estan adaptades a la diversitat de la comunitat?
- Els materials educatius estan adaptats a la diversitat social i intergeneracional?
- Els materials audiovisuals, imatges i llenguatge dels recursos educatius són inclusius?
- Els coneixements que es treballen dins de les activitats són inclusius i treballen la cultura de pau?

Actuació: què podem fer?

A l'hora de dissenyar un programa educatiu patrimonial amb diferents activitats, el que ens trobem normalment

als museus són activitats educatives dirigides als centres educatius i activitats educatives dirigides a famílies i públic intergeneracional. Les activitats dissenyades per a diferents col·lectius amb discapacitat encara són escasses i discriminen una part de la societat.

En l'actualitat, el programa Apropa Cultura⁶ ajuda els museus a dissenyar activitats per a diferents persones amb diversitat funcional, posa en contacte associacions i col·lectius socials amb el departament educatiu del museu per poder treballar de manera col·laborativa, i ofereix formació als equips dels museus per poder acollir aquestes persones i normalitzar-ne la presència als museus i centres patrimonials. L'ideal seria oferir activitats accessibles a tothom aplicant l'accessibilitat universal, que voldria dir que les activitats tenen integrada la perspectiva de gènere o feminista.

⁶ <https://www.apropacultura.org/>

L'avaluació de la coeducació patrimonial

L'avaluació de l'acció educativa aplicant la perspectiva feminista hauria de tenir com a objectiu primordial arribar a l'aprenentatge significatiu de les temàtiques treballades i garantir que es treballa i aplica la coeducació patrimonial. Que el relat o temàtica de l'època que s'explica estigui estès a una societat plural i intergeneracional, que el llenguatge sigui inclusiu i que l'acció educativa sigui equitativa, que tothom tingui les mateixes oportunitats de participació.

Reflexió: què qüestionem?

- S'avaluen les activitats tenint en compte si s'aplica la perspectiva de gènere?
- S'avaluen la participació de tots els agents implicats en l'acció educativa o cultural (alumnat, professorat, públic que participa, educadores)?
- S'avalua la coeducació patrimonial en l'àmbit relacional que duen a terme les educadores per garantir l'equitat participativa?
- Després de l'avaluació s'apliquen els resultats? Hi ha avaluació sumativa?
- S'avaluen els recursos educatius passius que fan servir les educadores amb perspectiva de gènere?
- Es té en compte la utilització del llenguatge inclusiu quan les educadores es dirigeixen a les persones que participen en l'activitat?

Actuació: què podem fer?

Elaborar un programa d'avaluació que tingui en compte diferents indicadors que treballin la coeducació patrimonial en el relat de l'educadora, el llenguatge i l'àmbit relacional durant l'acció educativa

directa que duen a terme les educadores patrimonials.

Cal posar molta atenció en l'erradicació dels missatges que fomentin la violència i l'individualisme i augmentar el valor de les actituds de cooperació i de cura, d'empatia i respecte a les altres persones, i no de rivalitat i competició, i treballar per una cultura de pau.

Aplicar la coeducació patrimonial és una oportunitat per portar a terme un canvi cultural i donar llibertat als infants i joves deixant que la seva na-

turalesa es desenvolupi d'una manera espontània, sense mirar d'imposar-los uns comportaments i uns models de gènere que són obsolets, discriminatoris i amb conseqüències nefastes per a les relacions socials actuals. La coeducació patrimonial es converteix en una eina de transformació social que lluita contra la violència masclista i compleix amb les lleis actuals que demanen a les administracions amb finalitats educatives aplicar la perspectiva de gènere a relats i maneres de fer mitjançant metodologies coeducatives.⁷

Eina de diagnosi en coeducació patrimonial per a la divulgació historicoartística patrimonial						
Àmbit	Subàmbits	Indicadors	Molt assolit	Força assolit	Poc assolit	No assolit
Sabers de referència	Relat històric oral de l'educadora	7 indicadors				
El llenguatge	El llenguatge oral de la educadora	2 indicadors				
	Ocupació dels espais	5 indicadors				
Àmbit relacional	Relació educadora-grup	6 indicadors				
	Relació entre el grup	5 indicadors				

Taula 2. Esquema de l'eina de diagnosi. Font: Cacheda, 2022.⁸

⁷ Es tracta de la llei orgànica contra la violència de gènere del 2004, la llei orgànica per a la igualtat efectiva de dones i homes de 2007 i la llei catalana per a la igualtat efectiva de dones i homes de 2015, que amplia els continguts. Aquestes lleis demanen la incorporació de la coeducació i la visualització de la història de les dones a les administracions públiques, i l'eliminació dels materials educatius amb estereotips sexistes o discriminatoris.

⁸ Per a més informació i visualització de l'eina completa es pot consultar: Cacheda Pérez, Maria (2022). "Coeducación patrimonial en museos y patrimonio histórico-artístico: una herramienta didáctica para aplicar la perspectiva de género durante la mediación en educación patrimonial". *Didáctica de las ciencias experimentales y sociales*, 42, 3-20. DOI: 10.7203/DCES.42.21715.

Eina per avaluar la coeducació patrimonial durant l'acció educativa

A continuació es presenta una eina d'avaluació amb 25 indicadors en coeducació patrimonial per fer seguiment de la mediació, entre educadores patrimonials i públic, a museus i centres patrimonials.

Aquesta eina pretén millorar la pràctica de l'educació patrimonial aplicant la perspectiva de gènere o feminista a la realització de les activitats que promouen els museus en els seus projectes educatius. Els resultats ajudaran a millorar de manera progressiva el relat de les activitats i la pràctica educativa relacional a mesura que es detecten estereotips androcèntrics i es facin conscients per poder modificar-los.

Indicadors per avaluar i fer seguiment del relat històric oral de l'educadora:

- 1.** S'equilibra la presència de dones, homes, infància i altres grups silenciats per la història en el discurs.
- 2.** Es representa la pluralitat de la societat fent visibles les accions de les dones, els homes i altres grups silenciats per la història.
- 3.** Quan es parla de les dones o d'altres grups silenciats per la història, són objecte d'un tracte que les fa significar com a persones independents, protagonistes i no auxiliars de l'acció dels homes.
- 4.** El missatge transmet la idea que els treballs de la llar i les cures de les

persones dependents, corresponen a qualsevol persona de l'àmbit social, independentment del seu gènere i origen.

- 5.** Es mostra una diversitat de rols de gènere de manera diversa, no estereotipada ni sexista de les dones, homes o persones de qualsevol identitat i orientació sexual.
- 6.** Es té en compte l'experiència de les dones o de persones d'altres grups silenciats per la història, com a persones expertes, fent visibles les seves aportacions en tots els àmbits socials, tenint en compte les seves contribucions al llarg de la història.
- 7.** Si apareix la violència masclista en el relat històric del qual es parla es denuncia de manera implícita com a violació dels drets humans.

Indicadors per avaluar i fer seguiment del llenguatge de l'educadora:

- 8.** L'educadora no utilitza el masculí genèric per referir-se als nens i les nenes.
- 9.** L'educadora no usa el masculí genèric per narrar o explicar el relat històric.

Indicadors per avaluar i fer seguiment de l'àmbit relacional, ocupació de l'espai per part de les persones que fan l'activitat:

- 10.** Totes les nenes del grup se situen en algun moment en llocs importants, prop d'on transcorre l'acció educativa: prop de l'educadora, prop del material educatiu, etc.

11. Cap nena del grup se situa en zones perifèriques, lluny del focus d'atenció on es desenvolupa l'activitat educativa: darrere del grup, als costats, etc.

12. Totes les nenes manipulen el material educatiu en algun moment de l'acció educativa.

13. Els nens estan en actitud proactiva de suport mentre dura l'activitat educativa.

14. Els nens i nenes recullen el material educatiu en finalitzar l'activitat.

Indicadors per avaluar i fer seguiment de l'àmbit relacional, relació que s'estableix entre l'educadora i el grup participant:

15. Totes les nenes i els nens participen de les tasques proposades per l'educadora.

16. Totes les nenes i els nens paren esment a les explicacions de l'educadora.

17. La interacció de l'educadora amb nenes i nens és equitativa durant la mediació.

18. L'elecció de nenes i de nens com a persones voluntàries és equitativa.

19. Integra altres minories ètniques, o persones amb discapacitats, si n'hi hagués.

20. Coneix el nom de pila dels i les participants.

Indicadors per avaluar i fer seguiment de l'àmbit relacional, relació que s'estableix entre el grup participant:

21. Els nens i les nenes interactuen amb altres gèneres de manera equitativa durant l'activitat educativa.

22. Les nenes i els nens volen sortir com a persones voluntàries de manera equitativa durant l'activitat educativa.

23. Les nenes no adopten actituds passives durant l'activitat educativa.

24. Els nens no s'impliquen en situacions de conflicte durant l'activitat educativa.

25. Els nens i les nenes no desconnecten de l'activitat educativa.

Coeducació i perspectiva feminista: bones pràctiques

En aquest apartat s'exposen alguns projectes de museus on es comença a aplicar la perspectiva feminista als projectes educatius. Aquesta perspectiva recau principalment en el canvi de relat de les activitats, fent emergir històries i persones que estaven amagades des d'un punt de vista inclusiu per completar els relats de les institucions. El relat inclusiu i la pràctica relacional que es dona durant la mediació educativa encara està a les beceroles. Només es treballa puntualment en algunes institucions que esmentem a continuació:

Programa d'avaluació d'activitats educatives i familiars aplicant la coeducació patrimonial de l'**Àrea de Monuments i Jaciments de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural**: <https://patrimoni.gencat.cat/ca/monuments/educacio/avaluacio>

Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Al Museu de Ciències es treballen temàtiques inclusives a totes les activitats i l'equip educatiu té formació en coeducació i perspectiva de gènere. Tenen una web pròpia del projecte educatiu: <https://edunat.museuciencies.cat/>

Museu Nacional d'Art de Catalunya. Amb un apartat específic ampli d'educació al web institucional, el Museu Nacional elabora relats inclusius a les activitats i l'equip d'educadores ha rebut formació interna en coeducació patrimonial per part del mateix museu. <https://www.museunacional.cat/ca/aprendre>

Altres museus que apliquen perspectives feministes al projecte educatiu, sobretot en el canvi de relat:

Museu d'Història de Catalunya:

<https://www.mhcat.cat/>

Museu Comarcal de Cervera:

<https://museudecervera.cat/ca/>

Museu d'Almeria:

<https://www.museosdeandalucia.es/web/museodealmeria>

Museo Nacional y Centro de

Investigación de Altamira:

<https://www.culturaydeporte.gob.es/mnaltamira/home.html>

Museu de Prehistòria de València: <http://www.mupreva.org>

Museo de Jaén:

<http://www.museosdeandalucia.es/web/museodejaen>

Museari:

<https://www.museari.com/>

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

Aquest article està basat i adaptat de diferents articles de la mateixa autora. En concret totes les reflexions que es fan sobre coeducació patrimonial es poden ampliar a:

CACHEDA PÉREZ, Maria. La representación de las mujeres levantinas en el conjunto rupestre de la Roca de los Moros del Cogul (El Cogul, Lleida) desde una perspectiva feminista. *Complutum*. [en línia]. 2022, 33 (2), p. 329-346. DOI:

<https://revistas.ucm.es/index.php/CMPL/article/view/84152/4564456562103>

CACHEDA PÉREZ, Maria. Coeducación patrimonial en museos y patrimonio histórico-artístico: una herramienta didáctica para aplicar la perspectiva de género durante la mediación en educación patrimonial. *Didáctica de las ciencias experimentales y sociales* [en línia]. 2022, 42, p. 3-20. DOI:

<https://ojs.uv.es/index.php/dces/article/view/21715>

CACHEDA PÉREZ, Maria. L'educació patrimonial i la professió de les educadores patrimonials. Aportacions teòriques per a la construcció d'una associació d'educació patrimonial a Catalunya. Publicació del projecte Patrimoni del programa d'Extensió Universitària. Universitat Jaume I de Castelló, *Memòria Viva*. 2021, 13, p. 35-44.

CACHEDA PÉREZ, Maria. Coeducación patrimonial en arqueología prehistórica: una herramienta para aplicar la perspectiva de género a la divulgación de la Prehistoria. *CLIO History and History Teaching*, monográfico "Participación ciudadana y enseñanza de la historia" [en línia]. 2021, 47, p. 204-251. DOI:

https://doi.org/10.26754/ojs_clio/clio.2021475457

CACHEDA PÉREZ, Maria. Proyecto sobre coeducación patrimonial en el Museo de Arte Precolombino e Indígena (Montevideo, Uruguay). Publicació del Projecte Patrimoni del Programa d'extensió Universitària. Universitat Jaume I de Castelló, *Memòria Viva*. 2020, 12, p. 97-108.

CACHEDA PÉREZ, Maria. La coeducación patrimonial o cómo aplicar la perspectiva de género en la educación patrimonial en instituciones culturales y museos. *Cuadernos del CLAEH* [en línia]. 2019, 38 (110), pp. 273-300. DOI:

<http://publicaciones.claeh.edu.uy/index.php/cclaeh/article/view/406>

CACHEDA PÉREZ, Maria; GRANELL QUEROL, Andrea. Programes educatius patrimonials: producte comercial o aprenentatge significatiu? La importància de l'avaluació. Proposta metodològica qualitativa d'avaluació d'activitats educatives. Publicació del Projecte Patrimoni del Programa d'extensió Universitària. Universitat Jaume I de Castelló, *Memòria Viva*. 2019, 11, p. 109-122.

Altres referències utilitzades:

Auriga Serveis Culturals (inèdit). 2016. «Informe sobre els serveis educatius dels museus registrats del Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre». Departament de Cultura, Servei de Museus.

Càtedra UNESCO de Polítiques Culturals i Cooperació. 2017. *Diagnosi dels serveis educatius dels museus de la Xarxa de Museus de les Comarques de Girona*. Càtedra UNESCO i Departament de Cultura.

Emamedia SCP (inèdit). 2016. «Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran, Informe sobre la seva estratègia didàctica». Departament de Cultura, Servei de Museus.

HARAWAY, Donna; SEGARRA, Marta. 2019. *El món que necessitem*. Breus CCCB. Barcelona.

HARAWAY, Donna. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*. 1988, vol. 14, núm. 3, p. 575-599.

HARDING, Sandra. 1989. Is there a Feminist Method? TUANA, Nancy (org.): *Feminism & Science*, p. 18-32. USA: Indiana University Press.

HARDING, Sandra. *Sciences from Below: Feminisms, Postcolonialities, and Modernities*. Durham: Duke University Press, 2008.

HARTSOCK, Nancy. The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism. HARDING, S.; HINTIKKA, M. (eds.): *Discovering Reality: Feminist Perspectives in Epistemology, Meta physics, Methodology and Philosophy of Science*. 1983, p. 283-310. D. Reidel. Dordrecht.

SUBIRATS, Marina. *Coeducació, aposta per la llibertat*. El diari de l'Educació, recursos educatius. Barcelona: Octaedro Editorial, 2017.

Xarxa de Museus
d'Història i Monuments
de Catalunya

Generalitat
de Catalunya